

Židle, která spadla z ráje...

Radomil Hradil

Rád bych vám vyprávěl příběh, který se skutečně stal. Psalo se právě 16. září roku 1804, když se poblíž jedné nejmenované vesnice na francouzském venkově stala podivná věc. Jako každého dne vyhnalo mladé děvče, říkejme mu třeba Juliette, brzy ráno ovce na pastvu, usadilo se na mezi na dohled stáda a věnovalo se svým záležitostem. Bylo ponořeno do svých myšlenek, když tu se ozvala rána, jak do křoví za jeho zády dopadlo cosi těžkého. Dovedeme si představit úlek malé pasačky Juliette, ale také její úžas, když se ohlédla a v houští spatřila - židli! Z čistého nebe spadla na zem židle, obyčejná bíle natřená kuchyňská židle. I když tak úplně obyčejná židle to nebyla - obyčejné židle z nebe nepadají. Byla to židle, která spadla z nebe, a to není jen tak.

Brzy se seběhli sedláci z okolních polí a statků a hlouček živě rokoval o původu předmětu. Nakonec jako největší autoritu ve věcech mezi nebem a zemí zavolali vesnického faráře. Ten příliš nepochyboval: židle spadla z nebes, a pochází tedy z ráje. A i když se našli pochybovači, kteří poukazovali na to, že vše rajske musí být přece naprosto dokonalé, zatímco tato židle není po řemeslné stránce žádný zázrak, je neodborně natřená a navíc několikrát opravovaná, byla jako vzácná relikvie přenesena do místního kostela.

V dalších úvahách této knihy se budeme zabývat vývojem lidského vědomí jako určitým klíčem k pochopení nejen minulých událostí a současného stavu, ale také budoucího vývoje lidstva. Pokusme se proto nyní poněkud vžít do vědomí malé Juliette. Dejme tomu, že jí bylo nějakých dvanáct let, bylo to prosté vesnické děvče, které nechodilo do školy, neumělo číst ani psát, nikdy nebylo v Paříži, ba ani v jiném větším francouzském městě a celý svůj život trávilo v rodné vesnici, jen výjimečně se podívalo do nejbližších vsí v okolí. Okruh lidí, které znalo, byl velmi omezený a sestával v podstatě jen z několika desítek obyvatel vesnice. Jaký asi byl obsah její duše, jaké obrazy, myšlenky se v ní odvíjely? Zkusme si jen představit - jakkoli je to obtížné - jaký by byl náš vnitřní svět v tomto věku, kdybychom nikdy nechodili do školy, nikdy si nepřečetli jediné slovo a ani v našem bezprostředním okolí by nikdo neuměl číst, nikdy bychom neshlédli jediný televizní pořad, jediný film na videu či v kině, nevyslechli jedinou reprodukovanou písničku, rozhlasové vysílání, žádné zprávy a nic podobného, nikdy bychom s nikým netelefonovali. Jsme tím samozřejmě postaveni před neúprosnou otázkou, co je zdrojem našeho vnitřního světa, odkud pocházejí obrazy, které si my sami neseme ve svém nitru, naše myšlenky, vše, čemu věnujeme svou mentální energii...

A také stojíme před otázkou, která se nám vnucuje: Byl vnitřní svět Juliette chudý? Vždyť postrádala všechno, co napájí naši duševní krajinu. Nemusela snad být dokonce v jistém smyslu deprivovaná, když to všechno neměla? Co vůbec žilo ve vědomí lidí před několika sty lety?

Juliette, je možné, že jako prostá venkovanka ani neměla příjmení, pracovala odmala v zemědělství, na poli a se zvířaty, chodila do lesa sbírat lesní plody, šišky a klestí. Pomáhala doma v kuchyni, s úklidem, hrála si se sourozenci, s ostatními dětmi z vesnice, měla blízko k prarodičům, kteří jí vyprávěli příběhy, v neděli chodila spolu s celou vesnicí do kostela. Nedělní kázání v kostele bylo dost možná jediným, možno říci, intelektuálním zdrojem informací, i když i tady to byla intelektualita prostoupená vírou. Když tak o tom uvažujeme, uvědomíme si, že v nás ožívají idylické obrázky Josefa Lady; uprostřed na mírném kopci kostel s malým hřbitůvkem, kolem několik statků a všude hrající si děti: podle roční doby vyřezávají píšťalky, tlučou špačky, stavějí hráze, pouštějí draky, pečou brambory nebo sáňkují a koulují se. - Avšak to všechno mohou dělat a někdy i dělají také dnešní děti; o vnitřním životě tehdejších dětí to ještě tolik nevypráví. Máme přesto možnost proniknout do něho - z našich dnešních intelektuálních pozic - hlouběji?

Jistě do něho můžeme přinejmenším nahlédnout, a to především díky mravenčí práci národopisců, sběratelů lidových písní, pohádek, obyčejů nebo místních pověstí, takzvané ústní lidové slovesnosti. Ti především v 19. století zachytili nesmírně bohatou pokladnici toho, co kdysi žilo mezi lidmi, co v 19. století zvolna mizelo a ve 20. století definitivně vzalo za své. Připomeňme alespoň Karla Jaromíra Erbena (1811-1870), Františka Sušila (1804-1868), jehož sbírka *Moravské národní písně* obsahuje více než dva tisíce tři sta písní, nebo Františka Bartoše (1837-1906), autora dalšího obsáhlého souboru moravských a slezských písní. Co konstatujeme, nahlédneme-li do jejich sbírek nebo třeba do populárního čtyřdílného *Českého roku* Karla Plicka a Františka Volfa či do Zíbrtových nedávno nově vydaných *Veselých chvílí v životě lidu českého*? Co si uvědomíme, za- listujeme-li jedno století starými ročníky *Českého lidu*?

Především to, že naši předkové - ale platí to bezpochyby i pro ostatní evropské národy té doby - byli neobyčejně zpěvní, zpěv byl jejich velmi často používaným výrazovým prostředkem; moje žena tak vzpomíná na svou valašskou prababičku, která si „začala zpívat, když vstala z postele, a skončila, až když šla spát“. Třeba si i Juliette zrovna zpívala podobnou písničku jako pasačky na Moravě:

Hůlečka, hůlečka,
daj, Bože, slunečka,
ať se já též ohřeju,
malá kravárečka

anebo jako ty v Čechách:

Pásla ovčičky v zeleném háječku,
pásla ovčičky v černém lese.
Já zahoukal hale, halihou!
A má milá zas hela, helihou!
Hej tam pod hájem sešli jsme se.

Děti při pasení často hrávaly nejrůznější hry, třeba právě na vlka a ovce, obřadně se rozpočítávaly, dávaly si hádanky:

Sedí panna v kříčku,
v červeném mentíčku,
na hlavičce stroupek,
plné bříško kroupek.
Co to je?

Lidé se často vyslovovali v říkadlech, měli různá úsloví, pranostiky. Průběh jejich života byl v porovnání s dnešní dobou značně ritualizovaný, na druhou stranu byl spjatý s rytmem denní a roční doby. Zkusme si představit, jak probíhá náš den, jak plyne náš čas; náš první pohled po probuzení patří obvykle budíku a celý průběh běžného pracovního dne je segmentován podle hodin. Vlastně ani nemůžeme dost dobře říci, že náš čas **plyne-**, přesnější by bylo napsat, že se po kouskách posouvá a neustále je měřen. Juliette patrně hodiny neznala, její čas měřilo, lépe řečeno určovalo Slunce a denní světlo. Podle Slunce se u nich ve vesnici vstávalo i chodilo spát, vyhánělo na pastvu či obědvalo. Přesný, abstraktní a vlastně cizí čas nikdo nepotřeboval znát. A do kostela lidi svolalo vyzvánění zvonů.

Jaký tedy mohl být vnitřní svět Juliette a ostatních obyvatel vesnice, pro něž ta záhadná židle nemohla spadnout odnikud jinud než z nebes? Tušíme, že v oblasti intelektu se v nich toho tolik neodehrávalo, zato však citový život byl velmi bohatý. Jejich vědomí bylo spíše zasněné; nezajímalo je, že šípek je plodem růže šípkové, Rosa canina, keřovité dřeviny se střídavými řapíkatými lichozpeřenými pětičetnými až sedmičetnými listy, ale že je jako panenka v červeném pláštíčku s bříškem plným kroupek. Jejich život byl v porovnání s naším tak trochu snem, v tomto snění však vnímali celistvost života, bytostí, dějů.

V téže době však již ve Francii, zvláště ve městech, v Paříži, najdeme také lidi s úplně jiným vědomím. Jako jejich příklad, svým způsobem představitele, si můžeme uvést francouzského chemika a fyzika Josepha Louise Gay-Lussaca (1778-1850), spoluzakladatele fyzikální chemie, Napoleonem později jmenovaného profesorem chemie na pařížské Sorbonně. Jako syn soudce jevil záhy velké nadání pro matematiku a vystudoval pak inženýrství na École des ponts et chaussées (Škola mostů a silnic); od roku 1802 působil 11a École Polytechnique (Vysoké učení technické) v Paříži. Zabýval se především výzkumem plynů a složením atmosféry. Záhy byl také pověřen zajímavým, byť poněkud nebezpečným úkolem: ve vodíkem naplněném balonu se měl pokusit vystoupat do maximální výšky a při tom ověřit nebo lépe - vzhledem k rivalitě mezi Francouzi a Angličany - vyvrátit teorii anglického přírodovědce Johna Daltona, podle něhož se s narůstající výškou mění složení atmosféry.

Rekordní výstup se uskutečnil 16. září 1804. Gay-Lussac, kvůli chladu oblečený do dlouhého tmavého kožichu a kožíškem vystlaných bot, na hlavě šátek přes uši a na něm, podle svého zvyku, cylindr, nastoupil do gondoly zavěšené pod balonem. Nad sebou měl umístěnu klec s kanárkem jako živým ukazatelem dýchatelnosti vzduchu. Balon stoupal vzhůru a poměrně záhy dosáhl výšky

metrů, což byl nový výškový rekord. Avšak Gay-Lussac se chtěl dostat ještě výše. Vyhodil proto z gondoly všechny postradatelné předměty, proviant a nakonec - dovedeme si představit, jak ve vědeckém zápalu povstal a rozhlížel se, které přítěže by se ještě mohl zbavit - i bíle natřenou kuchyňskou židli, na které dosud seděl... A balon se skutečně vznesl ještě výše a dosáhl nakonec výšky 7376 metrů!

V popisech této události v literatuře bývá hlavní pozornost věnována pařížskému inženýrovi, kdežto venkovská dívka, v jejíž blízkosti židle přistála, bývá zmíněna jen letmo, a přesvědčení některých vesničanů a faráře o tom, že židle musí pocházet ze samotného ráje, bývá uváděno jen jako anekdota. A přece nám tato anekdota neobyčejně ostře ukazuje propast zející mezi vědomím jednoho a druhého člověka, mezi imaginativním, spíše snovým vědomím prostého děvčete, pasačky ovcí, a mezi intelektuálním, spíše abstraktním vědomím učence, vědce. Tak jako tato židle vpadla do poklidného života zbožných vesničanů - z novinové zprávy se i oni po čase dozvěděli její skutečný původ - vpadla do života tehdejší francouzské a vůbec evropské společnosti také Velká francouzská revoluce a následné napoleonské války, aby tím vytvořily definitivní předěl mezi dvěma epochami i mezi dvěma vývojovými stavy lidského vědomí.

Na tomto místě si dovoluji aktuální vsuvku: Před několika dny se opět posouval čas, to znamená, že velká část lidstva si prostě posunula ručičky hodinek o jednu hodinu zpět, abychom necelého půl roku zase žili podle středoevropského greenwichského času. Nejenže jsme tedy svět racionálně rozparcelovali na pásma, v nichž bez ohledu na reálnou astronomickou (tím ovšem i reálně prožívanou) situaci platí vždy jeden stanovený čas, ale navíc si tento čas dvakrát za rok podle domnělé ekonomické výhodnosti posouváme. Dnes je 2. listopadu, a tedy Památka zesnulých; kdysi, v předkřesťanské době významný svátek, kdy si lidé zesulé nejen připomínali, ale i více než kdy jindy prožívali jejich přítomnost, kdy byla hranice mezi tímto a oním světem zvláště tenká a prostupná. A protože je dnes zároveň první středa v měsíci, proběhla v poledne, jako každý měsíc, zkouška sirén. Památka zesnulých .1 všude houkají sirény, nikoli však k jejich uctění, nýbrž prostě proto, že je poledne první středa v měsíci. A opět tu máme ten ostrý protiklad mezi někdejší, řekli bychom mytickým, a dnešním čistě racionálním, navíc značně mechanickým myšlením...